

אוניברסיטת בר-אילן



לשכת רב הקמפוס

הפקולטה למדעי היהדות

דף שבועי

שמחת תורה, תשס"ד
מספר 518מאת המרכז ללימודי יסוד ביהדות
ע"ש הלנה ופאול שולמןשבירת הלוחות – מעלתם של ישראל על התורה
מדרש חסידי על משנה תורה לרמב"ם

שבירת הלוחות היא מן המאורעות הקשים בהיסטוריה הדתית של עם ישראל. תגובתו החריפה של משה פתחה פתח לפרשנויות רבות והתייחסויות שונות להחלטתו הדרמטית של עבד ה'.¹ הפסוק האחרון של התורה 'אשר עשה משה לעיני כל ישראל' (דב' לג: יב), מתייחס על פי רש"י לשבירת הלוחות. רש"י, על פי חז"ל, רואה בחיוב את החלטתו של משה לשבור את הלוחות. דברי רש"י עניים במקום אחד ועשירים במקום אחר. בפרשת כי תשא (שמ' לד: א) כתב רש"י:

משל למלך שהלך למדינת הים והניח ארוסתו עם השפחות; מתוך קלקול השפחות יצא עליה שם רע; עמד שושבינה וקרע כתובתה, אמר: אם יאמר המלך להורגה אומר לו עדיין אינה אשתך... המלך - זה הקב"ה, השפחות - אלו ערב רב, והשושבין - זה משה, ארוסתו של הקב"ה - אלו ישראל.²

על פי דברי רש"י הייתה כוונתו של משה בשבירת הלוחות להגן על ישראל ולהצילם מעונש. רבי מנחם מענדל שניאורסון, האדמו"ר מלובוביץ' (להלן: רמ"מ), רואה במעשהו של משה, על פי פירוש רש"י, לא רק ביטוי למסירות הנפש של משה למען ישראל, אלא אף ביטוי לעליונות של ישראל על התורה. עליונותם של ישראל על התורה, היא הסיבה לדחיית התורה מפני ישראל ולכך שפיקוח נפש דוחה את קיום התורה. רמ"מ מתייחס לישראל ולתורה כישויות מטפיזיות, ומבחינה זו ישראל במדרגה גבוהה יותר מהתורה. מדוע אם כן חייבים ישראל בקיום התורה? רמ"מ מבחין בין דרגתם העצמית (הפנימית) של ישראל לבין דרגתם הגלויה כנשמות בגופים. קיום תורה ומצוות מגלה את דרגתם העצמית של ישראל, "גילוי העצם", גם בהיותם נשמה בגוף.³

כידוע, קיום המצוות בזמן הזה הוא קיום חלקי, משום שמצוות רבות אינן נוהגות אלא בזמן הבית. גם תופעה זו רואה רמ"מ ברוח דומה. הפטור מקיום מצוות רבות בזמן הגלות נועד, לפי רמ"מ, להקל מעליהם את עול קיום התורה. הפטור החלקי מקיום המצוות הוא מעין שבירת לוחות זוטא. התורה קיימת למען עם ישראל ולא להפך. מטעם זה חותמת התורה בשבירת הלוחות. התורה עצמה מעידה על מעלתם של ישראל. השקפה זו 'מלביש' רמ"מ על הלכה במשנה תורה לרמב"ם, בטכניקה דרשנית. אלה דברי הרמב"ם בסיום הלכות חובל ומזיק:

ספינה שחשבה להשבר מכבד המשווי, ועמד אחד מהם והקל ממשאה והשליך בים – פטור, שהמשא שבה כמו רודף אחריהם להרגם ומצוה רבה עשה שהשליך והושיעם.

רמ"מ דורש הלכה זו ממש כדרך של דרשות קבליות וחסידיות על התורה, ואלה דבריו:

¹ ראה למשל: נחמה ליבוביץ, עיונים חדשים בספר שמות, ירושלים תשמ"ד, עמ' 425-435.

² ראה תנחומא, תשא ל; שמות רבה מג, א.

³ ראה רמ"מ שניאורסון, לקוטי שיחות, לד, ברוקלין נ"י תשנ"ה, עמ' 217-224; הנ"ל, התוועדותית-תשנ"א, ד, ברוקלין נ"י תשנ"ד, עמ' 280-282.

'ספינה' מורה על הנשמה כפי שירדה ונתלכשה בגוף... ובלשון הכתוב 'יורדי הים באניות... במים רבים', אשר, בגלל הסכנה שמצד ה'מים רבים', ריבוי הטרדות והבלבולים דעניני העולם, ה"ז ירידה, 'יורדי הים... ובוזה גופא יש חילוקי דרגות לפי ערך ומצב ה'ים'... ובכללות ה"ז החילוק שבין הזמן שביהמ"ק הינה] קיים לזמן הגלות. שזמן הגלות הוא בדוגמת ים סוער... עד כדי כך שיכול להיות מצב ש'האנינה] חשבה להשבר', כי מצד התגברות חושך העולם, נעשה חלישות בקיום התורה ומצוות... 'משוי' – קאי (גם) על המשא דתומ"צ... וכיון שמצד חושך העולם אין כח לבנ"י לקיים כל הריבוי דתומ"צ, כמו ספינה שאינה מסוגלת להחזיק 'כובד המשוי' בים סוער – 'הקל ממשאה והשליך בים', היינו, שבזמן הגלות הקל למעליותא הקב"ה מהמשא דתומ"צ, שהרי ישנם ריבוי עניני תומ"צ שבזמן הגלות אי אפשר לקיימם בפועל ממש... שמצוות אלו 'השליך בים' – למעליותא... היינו שמצוות אלו חזרו ונתעלו לשרשן ומקורן, בבחינת] העלם שלמעלה מגילוי. ובוזה רואים גודל מעלתם של ישראל שלמעלה מהתורה... דכיון שהתורה היא בשביל ישראל... הרי, כאשר ריבוי תורה מסכן את ישראל, 'המשא שבה כמו רודף אחריהם להרגם, ומצוה רבה, עשה שהשליך והושיעם, שהרי התורה היא בשביל ישראל, ואם אין ישראל תורה למה.⁴

הרעיון שמייחס רמ"מ לרמב"ם דבר אין לו עם ההלכה, והוא אף זר למחשבתו של הנשר הגדול.⁵

דרשה זו מאפיינת את יחסו המיוחד של רמ"מ לרמב"ם ולספרו משנה תורה. במספר מקומות הקביל רמ"מ בין משה בן מימון למשה רבנו ובין משנה תורה לרמב"ם לתורת משה. הנחת היסוד של רמ"מ היא כי ספר משנה תורה נכתב ברוח הקודש, ולפיכך ניתן לפרש אותו ולדרוש אותו שלא על פי אמירתו הגלויה של המחבר. רמ"מ הטיף ללימוד היד החזקה, ואף תיקן לחסידיו לימוד יומי במשנה תורה בנוסף ללימוד החת"ת (= חומש, תה', תניא). יתר על כן, רמ"מ, שניתן לתאר את פעילותו כאקטיבם משיחי,⁶ ראה בלימוד משנה תורה מרכיב חשוב בזירוז הגאולה.⁷ על פי רמ"מ, בזמן הגאולה תתגלה מעלתם העצמית של ישראל שהם והקב"ה "כולא חד".

הרב יעקב גוטליב
המחלקה לפילוסופיה

⁴ הנ"ל, התועדויות-תשמ"ט, ד, ברוקלין נ"י תשנ"ב, עמ' 240-242.
⁵ ראה למשל: יעקב לוינגר, הרמב"ם כפילוסוף וכפוסק, ירושלים תש"ן, עמ' 88-89.
⁶ ראה י. קראוס, "לחיות עם הזמן" הגות והנהגה – הלכה ומעשה במשנתו של הרב מנחם מנדל שניאורסון האדמו"ר מליובאוויטש, עבודת דוקטור, בר-אילן תשס"א.
⁷ ראה יעקב גוטליב, התפיסה ההרמוניסטית של משנת הרמב"ם בחסידות חב"ד, עבודת דוקטור (בהגשה), בר-אילן תשס"ג, פרקים א, ו.